

FRIDJOF NANSEN TIL VIDKUN QUISLING:**«Deres ypperlige arbeide har gjort dem unnnværlig»**

Det har under den ustoppelige hets mot Vidkun Quisling vært hevdet at Fridjof Nansen i virkeligheten stillet seg svært reservert til sin gamle medarbeider under hungersnøden i Russland i 1920-årene. Så langt er det kommet at Vidkun Quislings navn overhodet ikke er medtatt i artikler, billedstoff og filmer om hjelpearbeidet som reddet millioner av mennesker og hvor Vidkun Quisling etter Fridjof Nansens syn var unnnværlig.

Et brev hentet fra arkivene i Institutt for Norsk Okkupasjonshistorie vil interessere våre lesere:

*p.t. Konstantinopel 30.
oktober 1922*

Hr. Kaptein Quisling.

Dessverre har jeg måttet bli her noget lengre enn ventet, og mit arbeide for hungers-

nøden i Rusland er derved blit forsømt. Jeg er dessverre ikke helt ajour med hvordan stillingen nu er med hensyn til Deres eventuelle tilbakevevnen til Ukraina. Jeg håber inderlig at det er i orden, og at De er villig til å overta arbeidet der enda en stunn. De forstår jo at De har utført ledelsen av det arbeide så ypperlig at De har gjort Dem selv fullstendig unnnværlig for fortsettelsen som vel igjen må ta fart om noen måneder, da tilstanden igjen vil bli alvorlig. Skulde der være noe jeg kan gjøre for Deres militære stilling, permission e.l. vet De at det er bare å la mig det vite, forhåbentlig kan jeg nu komme hjem om ikke så lenge.

Imidlertid skriver jeg til statsråd Aavatsmark og ber ham være mest mulig imøtekommende.

Jeg er nokså nervøs for hele utviklingen av arbeidet i Rusland, men hvis jeg vet at De reiser tilbake vil jeg være meget lettet for Ukrainas vedkommende.

Jeg vil be Dem korrespondere med Dr. E. Frick (Tiergartenstr. 4 Berlin) om ordningen av det hele. Angående dekning av Deres utgifter og salær har jeg skrevet til det Røde Kors' Hungersnødskomite med forespørsel om det helt eller delvis kunde ske med de midler som enda måtte være til overs av den norske innsamling. Jeg vilde være taknemlig om De vilde konferere med dem om dette.

I det inderlige håb at De vil være istand til å ofre Dem enda en tid for Ukraina er jeg Deres taknemlige Fridtjof Nansen.

**Den tvilsomme
DOMMEN**

Av Nils Rømming

Kan man bli medlem av en politisk organisasjon mot sin vilje?

Hvis svaret er ja, ville AUF-lederne med Anders Hornslien i spissen i 1998 kunne vandret ut av Oslo tinghus med hevet hode.

AUF-saken dreiet seg om at noen hundre ungdommer var blitt innmeldt i Oslo AUF mot sin vilje. Hornslien og andre AUF-ledere hadde uten ungdommens ønske og viten registrert dem som medlemmer for å sikre seg mest mulig av milionpotten Oslo kommune fordeler på politiske og andre frivillige ungdomsorganisasjoner for å støtte deres virksomhet.

• Fremgangsmåten falt ikke i god jord i Oslo kommune da den ble oppdaget. Kom-

munen gikk til anmeldelse mot AUF-lederne for bedrageri, og Oslo Byrett tok anmeldelsen til følge. Den knusende dommen bygget på at man ikke kunne registreres som medlem av en politisk organisasjon mot sin vilje, en vurdering de fleste antakelig er enig i.

Hornslien og de øvrige AUF-lederne måtte derfor forlate tinghuset med bøyet hode. Enkelte måtte bringe en tid bak murene fordi de hadde medvirket til at ungdommer var blitt registrert som medlemmer mot deres vilje.

Et halvt hundre år tidligere - i 1948 - smalt klubben i bordet i Høyesterett i en annen sak - erstatningssaken mot Knut Hamsun. Han ble dømt til en ruinerende erstatning fordi han som medlem av NS ble gjort medansvarlig for den økonomiske skader partiet skulle ha påført Norge under okkupasjonen.

Hamsun og AUF

Har Hamsun-saken og AUF-saken noe felles? Svaret er ja. Det sentrale spørsmål i begge saker var om man kunne bli medlem av en politisk organisasjon mot sin vilje.

Hamsun benektet at han hadde meldt seg inn i NS. Erstatningsdirektoratet, som var opprettet for å inndrive erstatningene NS-medlemmene ble dømt til som medansvarlige for skaden partiet hadde påført Norge, hevdet at han hadde vært medlem. Høyesterett kom til det samme resultat.

Førstevoterende i Høyesterett, dommer Rognlien, som de øvrige dommere

I humanitetens tjeneste**OLAF W. FERMANN - DEL 1**

Av E. L. Oslo

Røde Kors er verdens største humanitære organisasjon, bygd på menneskevennlige avtaler folkene imellom (Genève-konvensjonene). Den teller ca. 100 millioner medlemmer av alle raser, religioner og politiske partier fra ca. 70 land. Røde Kors hovedoppgave er å lindre lidelser, forebygge sykdom og arbeide for fred mellom folkene. Fra det ble stiftet og til i dag, har organisasjonen utrettelig arbeidet for å bedre folkerettens bestemmelser om beskyttel-

se av menneskene og deres skaperverk i en krigersk og urolig verden. Røde Kors eksistensberettigelse skal sikres gjennom absolutt nøytralitet i hjelpearbeidet.

Med denne innledning og med denne bakgrunn, har jeg fått utlånt en del dokumenter for gjennomlesning og kommentar. Kun et utvalg av disse papirer gjen-gis her.

Papirene gjelder direktør Olaf W. Fermann, som var visepresident i Norges Røde Kors i årene 1942-45.

Mitt umiddelbare inntrykk er følgende: Uansett hvilket

politisk grunnsyn man måtte ha under den tyske okkupasjon av Norge, går det frem av disse papirer at direktør Fermann hadde spesielle egenskaper for å kunne takle de problemer som Norges Røde Kors ble stilt overfor. Dette gjaldt tyske krav og tysk dominans over NRK og i det hele tatt over norsk samfunnsliv.

Hans kontakter og forbindelser innen visse grenser av det tyske lederskiktet benyttet han seg av for så vidt mulig å ivareta norske interesser. NS-myndighetene hadde han også til sine tider

problemer med, og det kostet manns mot og vilje under slike forhold å opptre som et selvstendig, tenkende menneske, uavhengig av påtrykk fra politiske grupperinger.

**Olaf W. Fermanns
bakgrunn**

Han beretter om seg selv følgende:

Jeg er født 17. februar 1892 i Oslo. Etter at jeg var ferdig med min utdanning, tilbragte jeg det meste av min tid i utlandet.

Etter opphold i England, Forts. side 2 ➡

Forts. side 10 ➡

I humanitetens tjeneste ...

Forts. fra side 1

Tyskland og Frankrike, fikk jeg stilling ved Det norske Generalkonsulat i Petrograd (Leningrad). Senere startet jeg en selvstendig transportforretning i samme by og forfattet meg.

Under mitt opphold i Russland ledet jeg fra 1915 til 1918 et større hjelpearbeide for krigsfanger, og mottok den sjeldne utmerkelse som utlending å bli tildelt Det Russiske Røde Kors' orden av 1. og 2. klasse.

Under revolusjonen i Russland traff jeg for første gang Vidkun Quisling. Jeg ble senere anmodet om å være med på Fridtjof Nansens hjelpeaksjon (som Quisling ledet) i forbindelse med hungersnøden i Sør-Russland, men ble forhindret.

Etter oktoberrevolusjonen ble jeg av minister Prebensen, som var doyen for diplomatene i Petrograd, benyttet til å ordne forskjellige forhold overfor de nye makthavere som stormaktene ennå ikke offisielt var trådt i forbindelse med. Jeg måtte bl.a. forhandle med sjefen for GPU - det beryktede kommunistiske hemmelige politi.

I denne tid lærte jeg formidlerens form for diplomati. Jeg opplevet at de revolusjonære bolsjeviker dog var mennesker og at det var mulig å forhandle seg frem til positive resultater på tvers av borgerkrigens hat og den politiske fanatisme. Som *formidler* søkte jeg også under okkupasjonstiden i Norge å redde menneskelige verdier. Herunder kom mine erfaringer fra mine forhandlinger dengang med de nye makthavere i Russland og mine erfaringer som leder av hjelpearbeide for krigsfanger under den 1.verdenskrig meg til stor nytte.

Etter at opphold i Danmark, kom jeg i 1924 til Danzig i Det Bergenske

Dampskibsselskaps tjeneste. Senere ble jeg en av lederne i et amerikansk transportfirma med kontorer over hele Europa. I årene fremover bodde jeg vekselvis i Hamburg, Wien, Zürich og Berlin. I embeds medfør besøkte jeg regelmessig de fleste europeiske land, og utviklet meg til å bli europeer. Allerede fra slutten av 1920-årene var jeg blitt en ivrig tilhenger av Coudenhove-Calergie og en forkjemper for hans Pan-Europa-bevegelse. Som ung mann hadde jeg opplevet den kommunistiske revolusjons redsler som hadde gjort et utslettelig inntrykk på meg. Alt hva jeg hadde kjært, hørte hjemme i den kulturkrets som var truet av kommunismen. Og omveltningen i Tyskland i 1933 virket derfor på meg som en nasjons selvforsvar mot den fare som truet hele Europa.

I 1933 traff jeg Quisling igjen. Sett fra utlandet virket partikampene hjemme som et spill av krefter. Utenfra syntes Quislings «Nasjonal Samling» å peke i den riktige retning, og jeg meldte meg inn i NS.

I Tyskland bygget jeg etter hånden opp en selvstendig industri- og forretningsmessig virksomhet av betydelig omfang. Jeg fikk valget mellom å skaffe meg tysk statsborgerskap eller innskrenke meg til å være «sleeping partner» i mine største foretagender. Jeg foretrakk å beholde mitt norske statsborgerskap, og arbeidet fra denne tid med planer om å vende tilbake til Norge, hvor jeg tenkte å etablere meg i kullbransjen. I 1939 kunne jeg virkeliggjøre min drøm om å slå meg ned i Norge.

Jeg hadde planlagt å starte et stort foretagende i samarbeide med Deutsches Kohlendepot. Sjursøya Kull og Koks A/S ble kjøpt og tomt på Sjursøya leid av Havnevesenet. Det var meningen å bygge et moderne storan-

legg der, med siloer, kraner og en meget stor kapasitet. Det ville tatt år å få anlegget ferdig og i drift. Disse planer ble vellet da krigen den 9. april kom til Norge.

Min familie var ennå ikke flyttet til Norge. For å kunne gjenforenes med mine kjære, søkte jeg om tillatelse til å reise tilbake til Berlin og fikk det innvilget.

I biskop Berggravs radiotale den 16. april 1940 hadde han talt om den fare nordmenn *uten uniform* utsatte seg for når de deltok i krigshandlingene. I Berlin oppsøkte jeg derfor Himmler, som jeg kjente personlig, og fikk utvirket at Himmler utstedte en telegrafisk ordre om at norske irregulære tropper som ble tatt til fange ikke skulle behandles som franktirører (Bilag 9 og 19). Dette var min første innsats på den norske barmhjertighetsfront under okkupasjonen.

Med Himmler, denne mektige mann i det nye Tyskland, hadde jeg en gammel forbindelse av privat art. Allerede i 1927-28 hadde jeg truffet ham hos en felles venn, godseier Lorenz, som Himmler gikk på jakt sammen med. Også senere hadde jeg fra tid til annen truffet ham; godseier Lorenz' søster - Erika Lorenz - var Himmlers privatsekretær i velferdssaker, og familien Lorenz var omgangsvenner av meg og min kone.

Denne direkte og indirekte personlige forbindelse med Himmler skulle vise seg å være av uvurderlig betydning for norske interesser etter at jeg ble visepresident i Norges Røde Kors. (Se bilag 9-10-12).

På forsommeren 1940 flyttet jeg til Norge sammen med min familie. Som europeer oppfattet jeg krigen som en ulykksalig europeisk borgerkrig.

Utover sommeren og høsten 1940 arbeidet jeg meget aktivt for en forståelse med Tyskland, men jeg forsvarte en ren norsk linje, slik som det fremgår av mitt P.M. som senere vil bli sitert. Jeg skrev artikler og holdt taler

og trodde å kunne være med på å mildne det norske folks hårde skjebne og bidra til at det kunne gjenvinne sin frihet.

Det viste seg imidlertid snart at mitt syn og min innstilling ikke fant gjenklang. Da Terboven holdt sin tale den 25. september 1940, tok jeg åpent avstand fra den også overfor tyske instanser. (Bilag 13). Både fra tysk og norsk side ble jeg oppfordret til å innstille min politiske virksomhet. (Bilag 12 s.7).

Mine forsøk på å opptre som politiker hadde bare bragt meg skuffelser, og jeg trakk meg tilbake fra NS-aktivitet. I stedet benyttet jeg meg i 1941 av et tilbud om å komme til Tyskland og være med på et humanitært arbeide i øst.

Sammen med den øverste leder av Tysk Røde Kors reiste jeg rundt i Øst-Tyskland, Polen og de okkuperte områder av Russland. Jeg satte meg som oppgave å få istand et internasjonalt hjelpearbeide for de tallrike hjemløse og foreldreløse barn som var etterlatt bak fronten etter som tyskerne rykket frem. (Bilag 15, p.8).

Det var meningen å mobilisere Det Internasjonale Røde Kors i Geneve og få med det pengesterke amerikanske Røde Kors på hjelpeaksjonen. Himmler godtok planen og under det innledende arbeide fikk jeg anbragt noen hundre foreldreløse barn. Men så kom USA inn i krigen, og planen måtte oppgis.

Jeg fulgte hele tiden med i utviklingen i Norge og reagerte sterkt på tyskernes fremferd. Jeg samlet min kritikk i et P.M. til Himmler i september 1941. Dette P.M. fikk avgjørende betydning for behandlingen av norske og spesielt om dødsstraff for norske patrioter.

Når jeg kunne skrive dette P.M. og hadde dristighet til å fremlegge mitt syn for Himmler, var det fordi jeg trodde at det fra tysk side ville bli vist forståelse og respekt for en nordmann som hevdet sitt lands interesser overfor okkupasjonsmakten på en åpen, ærlig og

bestemt, kompromissløs måte.

I det omtalte P.M. hadde jeg tilpasset Himmlers tenkemåte og opptrådte og talte nettopp som Himmler ventet. Dette beskyttet meg.

Ved en etterfølgende diskusjon fikk samtalen en dramatisk vending. Jeg hadde nettopp fått høre hjemme fra at to nordmenn var blitt henrettet fordi de hadde deltatt eller forsvart melkestreiken.

Jeg utdypet mitt tema fra P.M.-et: «Disse nordmenn representerte sine arbeidsgiver. De hadde åpent hevdet sin mening. - De var muligens ubøyelige i sine krav, men det var resolute, hederlige menn. Trodde Tyskland på sin seier og var målet et samlet Europa, var det menn med sine meningers mot som tellet.»

Denne fremstilling var blitt fulgt i dyp taushet. Himmler reiste seg og ga uttrykk for at han ville ta hensyn til min fremstilling av forholdene.

Han tok opp enkelte av de momenter som jeg hadde nevnt, og jeg fikk inntrykk av en vennlig, forståelsesfull innstilling.

Noen dager deretter lot Himmler meg se en ordre, som etter sitt innhold gikk ut på å gi patriotiske nordmenn en begunstiget behandling i fangeleirene. Det gjaldt både leire i Norge og i Tyskland. En slik ordre kom tusener tilgode og reddet mange menneskeliv.

I mitt Røde Kors-arbeide utover i tiden påpekte jeg stadig denne ordre. Det var en *hemmelig ordre*. At jeg kjente den ga min fremstilling vekt. Jeg oppnådde derfor resultater, hvor andre ingen vei kunne komme. (Se bilag nr. 11 p.1 og bilag nr. 8 p.2).

Det fremgår av publikasjoner fra konsentrasjonsleirene at fangene utover våren 1942 merket virkninger av denne ordre. (Se Odd Nansens dagbok.)

Del 2. følger i neste nr.

FOLK og LAND

UAVHENGIG AVIS

Ansv. redaktør:
KJELL BLICH SCHREINER
Telefon 61 33 20 87

Adresse: Postboks 3239 Elisenberg, 0208 Oslo.

Redaktøren treffes etter avtale.

Abonnement: Pr. år kr. 160,- (i omslag kr. 200,-, utland kr. 240,-).
Giro: 0808.5164504

Abonnement (10 nummer i året) løper til det oppsies skriftlig.
Annonser forskuddsbetales med kr. 2,- pr. spalte mm. Minstepris kr. 100,-.

Utgiver: INSTITUTT FOR NORSK OKKUPASJONSHISTORIE

SELMORD

I dette nummer gjengir vi noe av innholdet i dansken Tage Ellingers bok «Den forunderlige krig», hvor forfatteren håner de norske guttene som 9. april 1940 gikk ut i krig mot verdens sterkeste krigsmakt.

Feiginger og svikere kaller han soldatene som, stort sett, uten våpen, uten ammunisjon, uten uniformer og uten sanitet sto der foran fienden, - og i tillegg var underlagt en forskrudd eventyrers kommando, en dansk professor som hadde opphøyet seg til kaptein og kompanisjef uten noen militær utdannelse, - nemlig forfatteren selv.

Flere ganger siden utgivelsen av boken har danske tidsskrifter, med henvisning til Tage Ellingers bok, utbrodert de norske soldaters «dårlige holdning», uten å ha satt seg inn i Norges historie i mellomkrigstiden hvor nøkkelen ligger til alt det selsomme som senere hendte, - og som endte med den totale utslettelse av forsvaret.

De av oss som alltid har hevdet at vi skal forsvare vår frihet med livet som innsats har selvfølgelig lov til å kreve av oss selv og andre at vi skal ta kampen opp selv om den er håpløs. Noe annet er det når kravet gjelder selvmord, slik virkeligheten var under Tage Ellingers kommando, og som vel neppe ville vært noen hensiktsmessig løsning av situasjonen.

Eller hva? ●

De norske offiserer og arbeidstjenesten

GENERAL OTTO RUGE SATTE HJULENE I SVING

Under overskriften «A.T. - et foretakende som verken tyskerne eller NS tvang igjennom» ga vi i forrige nummer en beretning om norske offiserers engasjement i gjennomføringen av planene om en norsk arbeidstjeneste.

En av de ivrigste pådriverne var general Otto Ruge, som etter en henvendelse fra den senere NS-mann, Walter Fürst, satte hjulene i sving.

I våre arkiver fant vi dette håndskrevne brev fra ham til Oberstløytnant Roscher Nielsen:

Fra general Otto Ruge
Grini 2/8-1940

*Kjære Oberstløytnant
Roscher Nielsen*

Dette brev gjælder arbeidstjenesten, som jeg har hatt forskjellige konferanser om, med Hansson, Bøchmann, Holtermann, Johan Holst m.fl. og nu idag også med lederen Fürst.

Pointet er at tyskerne gjerne vil ha en finger med i ledelsen, en «generalarbeidsfører» Bohrman er her som «rådgiver» for Fürst. Fra norsk side er standpunktet enten norsk tjeneste eller ingen arbeidstjeneste.

Nu vil hr. Fürst gjerne ha noen av vore officerer ind i ledelsen, og da folk av den type at de kan reise bust mot tyskernes forsøk uten å bli

personlig uvenner. Og samtidig slike i sind og skind at guttene stoler på dem og tar disse ledere som en garanti for at bevægelsen er norsk, - altså ikke tysk.

Såvidt jeg har forstået det er dette de øvriges standpunkt av dem jeg har talt med. Og jeg tror å ha forstået at dette også er fylkesmand Christensens standpunkt.

Nu har Johan Holst foreslått for mig og derefter for Hr. Fürst, at De kunde gå ind i ledelsen på disse præmisser. Jeg tror De er skikket og det er jo smigrende for Dem efter de krav jeg har nævnt foran.

Vi har også talt om Ole Berg som en anden som også i tilfælde burde være med.

Hvordan det hele i tilfælde skulde ordnes får der i til-

fælde diskuteres senere. Begivenhetene utvikles sig jo.

Jeg bare sender dette brev om Hr. Fürst for at De ikke skal stille Dem avvisende helt fra først av.

Diskuter saken med Hr. Fürst, men sett Dem også i forbindelse med Hansson og med fylkesmand Christensen før De tar Deres beslutning.

Hr. Fürst har sterkt fremholdt for mig nødvendigheten av at han får nogen rakkryggede officerer med godt navn og som gjennom sin person kan garantere for at dette er norsk, ikke tysk.

Han er selv klar over at hans eget navn ikke garanterer dette i alles øine.

Han gjør opmerksom på at arbeidet neppe blir behagelig, tyskerne er pågående.

Deres Otto Ruge

Om takt og tone

I et innlegg i F&L (5/99) besværer «Mor i Markveien» seg over den mangel på stil og kunstnerisk evne og vurdering som preger en stor del av den statsdrevne TV-underholdningen.

Av Frederik Skaubo

Meget må man dessverre si seg enig i. Det beklagelige er jo at ankerpunktene også gjelder svært mange aviser og andre skriftstykker. Mine betenkeligheter gjelder ikke

bare innhold og fremføring, men også den rent språklige kvaliteten. Det synes klart at denne delen av undervisningen både på høyt og lavere plan er sterkt forsømt.

Aftenposten var tidligere et unntak, men den smale sti

er forlenget forlatt. Sportsjournalistene var de første som skeiet ut og markerte svikt både i grammatikk og språkforståelse. Ofte er de så hjelpeløse at de formulerer seg stikk motsatt av det de ønsker å formidle. Etter hvert har dette ugross bredt seg til de mere seriøse deler av avisen. Ikke minst floretter det i overskrifter og ingresser. Sensasjonsavisene har blitt modeller i stedet for avskrekkende eksempler.

Lørdag 10. juli presenterer Aftenposten den svenske EU-parlamentariker, den

norskfødte Marit Paulsen for leserne. Et sympatisk intervju er skrevet av Sissel Dahle. Den tospaltede artikkelen er introdusert på første side med bilde etc. Redaksjonen presenterer her den svenske politikeren som datter av en tyskertøs med Dahles artikkel som referanse. Dette står det imidlertid ikke i Dahles artikkel. Derimot forteller den svenske EU-parlamentariker selv om de tragiske barndomsminnene og hvordan hennes mor og hun selv ble omtalt og karakterisert under oppveksten i Norge.

Aftenposten hadde ikke engang funnet fram et par anførselstegn for å moderere det gale uttrykket.

Dette er ikke bare en uetterrettelighet, altså et journalistisk svik, mot forfatter, leser og ikke minst omtalte mor og datter. Det er også - i beste fall - en bekreftelse på det jeg har påpekt innledningsvis: Mangel på språklige kunnskaper og forståelse. Det er jo ille nok i en avis som både er konservativ og velsituert og ikke skulle ha behov for å henge seg på dårlige trender. ●

EN DANSK PROFESSORS ANKLAGER MOT NORSKE SOLDATER I 1940:

«Det var direkte svik og feighet blant disse»

I 1960 - tyve år etter krigsutbruddet i Norge - sendte en danske som deltok på norsk side, professor Tage Ellinger, ut en bok om sine opplevelser under kamphandlingene. Han er ikke nådig mot de norske soldater han møtte, og i boken gir han en rekke eksempler på direkte svik og feighet blant disse.

Tage Ellinger ble kaptein i den norske hær uten noen som helst militær utdannelse. Etter krigen ble han en av tidenes største eventyrere; bestevenn med hodejegerstammene i den nordlige delen av Filipinene og muhammdansk prins og arving til sultantitlen i Suluprovinsen i sør.

Boken han sendte ut her hjemme fikk ittelen «Den forunderlige krig». Den vakte enorm oppmerksomhet og fra mange hold kom krav om at den måtte beslaglegges. Dette lot seg ikke lett gjøre, da stabsjefen under krigen i Norge, general O. Landbäck-Larsen, i bokens forord skrev at det bilde Ellinger tegnet av de norske soldater stemte med hans egne inntrykk. I tillegg skrev generalen: «Jeg antar at det er atskillige som med forbitrelse ser at det kommer på trykk».

I en lederartikkel idag går vi sterkt imot professorens sterke påstander og betegner han som en forskrudd eventyrer som i virkeligheten krevde selvmord av sine underordnede norske menn.

I en omtale av kampene ved Tromsø skriver professor Ellinger at de norske soldatene hadde en panisk skrekk for de tyske panservognene, og at trefningen endte med et hurtig tilbaketog. En fenrik fikk et streifskudd i kinnet, og det var etter Ellingers oppfatning det eneste norske blodet som fløt ved den anledning. Fenriken mente til og med at det var en norsk kule som hadde truffet ham bakfra. Ellinger sukker: «La

oss håpe han tar feil.»

Da kapitulasjonen i Sør-Norge var en kjensgjerning ønsket professor Ellinger å fortsette kampen lenger nord og han henstilte til sitt kompani å følge ham.

«Det var bare tre mann som meldte seg», skriver Ellinger, og av dem falt den ene fra. Men fenrik Andreas Lerheim og fenrik Wiggo Waltyrson var standhaftige. Fenrik Karl Hjelvik fra første kompani kom også og sluttet seg til oss. Mens soldatene pusset geværene lagde Andreas, Wiggo og jeg en liten sammensvergelse. Vi ville bortføre i hvert fall maskingeværene og skarpskyttergeværene med kikkertsikter. Andreas skulle finne en båt og Wiggo skaffe en presentering til å pakke våpnene inn i. Dessverre hadde jeg overlatt mitt værelse til en syk soldat. Han lyttet til samtalen, sprang ut av vinduet og sladret til bataljonsjefen om vårt forehavende. Det kom omgående ordre om at ingen offiser måtte forlate sitt kvarter.»

Det lykkes likevel Ellinger og hans tre menn å ta seg nordover - med bil og bare utstyrt med et gevær hver.

I Øverås ved Tresfjord forsøkte de å skaffe en båt.

«Men merkelig nok var det noe i veien med alle fartøyene» skriver Ellinger. «Saken var den at tyskerne hadde kastet noen bomber og senket en tråler ute på fjorden. Det var ingen som våget seg til sjøss». Til slutt fikk de kjøpt en gammel lekk båt for femten kroner. Den ble døpt «Juelsminde».

Nye forsøk på å skaffe en

mer solid båt slo også feil. På Edøy møtte de unnskyldninger over alt. Da det kom telefonoppringning fra Kyrkhaug på nordsiden av øya om at åtte tyskere var gått i land, telefonerte Ellinger til lensmannen på Smøla, satte ham inn i situasjonen og ba ham hurtigst mulig skaffe en motorbåt. Svaret lød kort og godt: «Møre er overgitt til tyskerne. Jeg har ikke noe med den saken å gjøre».

Turen gikk videre med den synkeferdige båten.

I Hamarvik måtte de betale en småhvalfanger 150 kroner, et gevær og en feltkikkert for å bli satt over Trondheimsfjorden. Ellinger forteller at hvalfangeren underveis måtte trues før han gikk med på å ta dem med så langt som til Rørvik. Her møtte de en løytnant, hvis hovedoppgave besto i å rekvirere brennevin fra apotekene og en lensmann som hadde erklært stedet nøytralt. Av samme grunn nektet han i følge Ellinger å utlevere de femogtyve geværene som han hadde mottatt fra I.R. 14.

En episode fra Finneid:

«Da jeg omsider nådde inn i skogen møtte det meg et fryktelig syn. Det var kommet en ambulansbil fra Mo, og den var overfylt med sårede som stønnet og klaget. Andre lå langs veikanten og snappet etter luft.

En lå på maven med buksen rystende over bakkdelen. Jeg kunne ikke la være å smile da dr. Schutz beroliget meg med at bare en var såret. De andre var syke av skrekk».

Samme sted opplevde El-

linger dette:

«Da jeg gikk ut på en inspeksjonsrunde, satte jeg en soldat med oppløst bajonett som vakt utenfor døren med ordre om ikke å slippe noen innenfor. Da jeg en times tid senere kom tilbake, fant jeg huset fullt av beruste engelske soldater. De stuene som før hadde vært så rene og vakre, så nå forferdelige ut. Men ikke nok med det, Skuffer og skap var åpnet, og hvis de hadde vært avlåst, var de brutt opp med bajonetterne. Sølvttøy, mandoliner og andre gjenstander var fordelt som souvenirs. Jeg gikk rett til den engelske sjefen, May, og beklagde meg bittert. Han pekte på tre løytnanter og gjentok ordene: «Fix it! Fix it! Fix it! Bandittene kom taturligvis ut i en fart, men skaden var jo skjedd.

Den 13. mai 1940 var oberstløytnant R. Roscher-Nielsen kommet til Mo for «å redde hva reddes kunne av det demoraliserte I.R. 14. Han var en briljant mann stillet over for en håpløs oppgave. Ute ved Finneid begynte det også å se broket ut. Da Karl Hjelvik våknet om morgenen, satt hans soldater oppe i skogen. De ville ikke være med mer. De kom ganske visst ned for å spise kavringer med melk, men så forsvant de igjen. Halvdelen av dem hadde stjålet troppens lastebil og var på vei til Mo. Karl kjørte etter i full fart og innhentet dem en mils vei ute på landeveien. Som straff måtte de marsjere tilbake. De brukte en veldig munn og forklarte at dette her var en krig mellom Tyskland og England, og at den ikke ved-

kom dem. På et tidspunkt omringet de Karl og ropte at det var bedre å skyte ham enn å følge ham og bli skutt av tyskerne. Karl tapte ikke likevekten, men repliserte: Skyt bare, hvis dere tør, men dere er for feige til å skyte.

Da det senere kom ordre til Ellingers folk om å besette og holde en stilling på Hennesøy, så major Sundlos bataljon, som befant seg i Kor-gen, kunne bli trukket tilbake til Mo i Rana, ble situasjonen ytterligere tilspisset.

«Da jeg ga ordren til Karl, smilte han sarkastisk», forteller Ellinger. «Du er vel klar over at det er deg og meg som blir skutt i dag», bemerket Karl. Han mente de ville gjøre alvor av sine trusler, hvis de ble kommandert ut mot tyskerne».

Ellinger holdt så en tale til soldatene og understreket at deres kameraters liv avhang av om forsvarssjefens ordre ble heldig utført. Soldatene inntok en stadig mer truende holdning.

«Jeg oppfordret så de som var for usle til å ville kjempe for sitt land og sine kamerater om å tre ut. Med en eneste unntagelse trådte alle ut. Det var ganske åpenbart en organisert motstand. Jeg beordret derfor troppen til å legge sine våpen og sin ammunisjon i huset. Det nektet de å gjøre, medmindre de fikk forsikring om at de ikke ville bli skutt som dessertører. Jeg svarte at jeg ikke anså dem for å være et skudd verd».

Ved den andre troppen gikk det på samme måte. Der ble det åtte tilbake. Bare en tapper mitraljøsetropp meldte seg fulltallig til tjeneste. ●

MOLOTOV-RIBBENTROP-PAKTEN

Av stortingsrepresentant
Ingvald Godal (h)
i «Aftenposten» 26/8 -99

Natten til 24. august 1939 delte Stalins og Hitlers utenriksminister Vjatsjeslav Molotov og Joachim Ribbentrop Europa mellom seg. Stalin skulle bl.a. ta Finland, Estland, Latvia og Litauen. Polen delte de. Ettersom Storbritannia og Frankrike hadde garantert Polens grenser, var scenen dermed satt for annen verdenskrig, og den var et faktum da de noen dager senere angrep Polen.

Hitlers hensikt var å sikre seg fri rygg i øst mens han angrep vest.

Slik startet de to herrene i noen sene nattetimer over et bord i Kreml en prosess som skulle koste flere titall millioner mennesker livet. Ikke bare i krigen, men også i de utrenskningene og deportasjonene som fulgte. Ikke minst balterne kan fortelle litt om det.

I ettertid har verden tatt et oppgjør med nazismen, moralsk og i rettsaler. Ikke så med kommunismen, skjønt den var klart medansvarlig og minst like ille, iføle dem som fikk prøve begge.

Også Nordens øvrige folk ble brikker i dette spillet. På trettitallet hadde betydelige røster hevet seg for at de måtte stå sammen slik at de ikke kunne plukkes ett for ett. Men isolasjonismens, pasifismens og feighetens apostler fikk dominere, og en etter en ble de tyrannenes offer. Bare svenskene i sin gunstige posisjon i midten reddet skinnet ved å tekkes bødlene.

Stalins overfall på Finland 30. november 1939 ble umiddelbart tatt opp i folkeforbundet. Da avsto nordmennene, svenskene og danskene fra å votere. Så mye var verdensmoralismen verdt da det kom til stykket. I C.J. Hambros rapport til UD heter det:

«Hele møtet var forøvrig preget av stor ro og verdighet. Alene under Undéns (svensk utenriksminister) innlegg var det en antydning til uro. Fra presseгалleriet ble det ropt: «Quelle lacheté» (Hvilken feighet), og inntrykket av de nordiske lands holdning var overalt pinlig.»

Herrene ved bordet i Kreml hin augustnatt hadde ikke tatt feil: Nordens land ble enkle brikker i deres spill, bortsett fra ett: Finland. Etter Polens fall ga balterne etter for sovjetiske krav om baser, og var snart okkupert. Finnene, derimot, sa nei til tilsvarende krav, og den røde armé ble satt inn. Men finnene sloss. Etter drøye tre måneders «vinterkrig» hadde Stalins tallrike divisjoner bare greid å trenge få kilometer inn på finsk territorium. 25-30 prosent av det Sovjet på den tid hadde av moderne stridsvogner og fly lå nå som skrapjern foran de finske forsvarerne sammen med flere hundre tusen stivfrosne lik. Stalin måtte nøye seg med en forhandlingsløsning. Til en pris av 25.000 falne reddet finnene 90% av sitt land.

For dem gjensto likevel det verste. Norges fall førte tyskerne til Finnmark, og sommeren 1941 vendte Hitler seg mot øst. Hans tyske armé i nord skulle til Murmansk, og det var den gang en stripe finsk land mellom Norge og Sovjet. Dette stilte finnene overfor et skjebnesvangert valg: Enten kunne de motsette seg en tysk gjenommarsj og derved komme med i krigen på sovjetisk side mot Tyskland. Eller de kunne tillate den og derved komme med på tysk side mot Sovjet. Erfaringen fra Vinterkrigen avgjorde saken uten debatt: Norsk militær svakhet i 1940 var blitt en dødelig fare også for andre.

Men finnene kjempet seg også gjennom «Fortsettelseskrigen» uten å bli okkupert, til en pris av 60.000 falne. I

alt falt 85.000 finner i de to krigene, ca. to pst. av befolkningen, men de beholdt friheten, og unngikk balternes skjebne. De mistet 20-30 prosent av befolkningen som følge av Molotov og Ribbentrops nattlige lek, dvs. en ti ganger så stor andel av

befolkningen.

Av alle hovedsteder i de krigførende land i Europa i den annen verdenskrig var det bare tre som aldri ble okkupert: London, Moskva og Helsingfors. Og Moskva var nok adskillig nærmere sin undergang enn Helsing-

fors. Det kan finnene og alle ene og alene takke Suomis realistiske ledere og eminente frontsoldater for.

Måtte denne historien lære folk her i nord at vi aldri igjen må stille oss slik at vi blir brikker i de stores spill.

•

Om kongehus m.m. og Ap

Av John Sand

Tilbakeblikk

For et par uker siden hadde Nordlandsposten en minileder om rasister og om krefter som var rasende på kongehuset. Her tror jeg det er nødvendig med et lite supplement for å se på hvordan Arbeiderpartiet i 20- og 30-årene stilte seg til disse spørsmål.

Om rasisme:

Gjennomgår man Arbeiderbladet for 1934 finner man flere artikler av medlemmer av sosialistiske legers forening hvor det nevnes tiltak som internering og sterilisering av omsteifere. Arbeiderpartiets store agitator Martin Tranmæl støttet dette syn. I boken «hovedpunkter i arvelæren», utgitt av AOF heter det at samfunnet har rett til å gripe inn med rasehygieniske tiltak.

Om konge og forsvar:

I første tredjedel av dette århundre hadde Arbeiderpartiet ikke bare en stor Satan, men to. Det var kongen og offiserene. Dersom man leser Arbeidermagasinet fra første halvdel av tredveårene vil man finne at

Kong Haakon i raljerende form blir omtalt som Kongen.

Arbeiderbladets tidligere sjefsredaktør Reidar Hirsti har i Nygaardsvold-biografien «Gubben» gitt en treffende beskrivelse av Arbeiderpartiets forhold til Kongen.

I 1920-årene hadde det nærmest vært parole at stortingsmennene fra Arbeiderpartiet ikke skulle gå på de årvisse middagene som Kongen holdt for Stortinget. Bare de som satt i presidentskapet og noen få andre ble «ofret». Partiets tingmenn stemte også for en sterk reduksjon i Kongens apanasje, og vanligvis var det bare en brøkdel av stortingsgruppa som møtte opp når Kongen åpnet og oppløste Stortinget.

Men da regjeringen Nygaardsvold i 1940 måtte søke asyl i England var «Konjen» god å ha. Om det forteller C.J. Hambro i en kronikk i Tønsberg Blad 6.12.47 «Uten kong Haakon ville regjeringen i aller høyeste grad vært «alene i London» og omtrent like forlatt som den «lille piken i Habo Strattons berømte barnebok.»

Som nevnt var offiserene, ja, alt som het militærvesen,

den andre store Satan for AP. I 1924 ble de senere Ap-topper Einar Gerhardsen, Oscar Torp, Martin Tranmæl m.fl. dømt til ubetinget fengselsstraff for oppfordring til militærstreik. Under en debatt i Stortinget 25. mars 1936 ble de som talte forsvarets sak, av Aslak Nilssen og Sverre Støstad, begge Arbeiderpartiet, kalt «militærramlere.» I Arbeiderbladet for 8. juni 1937 ble offiserene betegnet som en «kaste», unasjonale og uten sosial og økonomisk forståelse. Offiserene ble kalt «snorbehengte dagdrivere»; de ble ofte utsatt for skjellsord og beskyldinger.

I bilagsbind II s.72 til Undersøkelleskommisjonens Innstilling står det: «De stadige avslag som møtte de militære krav ut gjennom tredveårene måtte øve en forstemmende innflytelse på forsvarets representanter... I agistasjonen ble de militære betegnet som skrikhalser.»

I sin tid skrev stortingspresident Hambro: «For den som vil tømre sitt fremtids hus fast og sterkt er det livsviktig å huske. Det er det alene som gir et folk kontinuitet.» Jeg tror at disse ord har gyldighet også i dag. •

BJØRN NOREGER

Minneord av Sigmund Knutsen

Nedenstående minneord blev fremført ved Bjørns gravferd, og det falt seg vel slik siden jeg er en av de få gjenlevende som hadde gleden av å få tjenestegjøre under hans lederskap som troppsfører i Den norske Legions 4. Kompani, 3. Tropp. Noen falt, de fleste er siden gått bort, og av de øvrige blir det nok få eller ingen som har mulighet for å være tilstede ved hans gravferd, alder, helse og fjerntliggende bosted tatt i betraktning. Minneordene kan trygt sies på vegne av alle som gjorde tjeneste under hans ledelse.

Han hadde en nestleder, Jan Henriksen som omkom i en ulykke, fjernt fra Norge, og i alt for tidlig alder. Siden de hadde så mange gode sider til felles, og siden han kanskje ikke blev noen minneord til del, faller det naturlig at disse tanker også går til ham i denne stund.

Innen Bjørns gruppe bygget det seg opp et fullgodt samhold som best beskrives gjennom de perioder vi måtte gjennomleve i fellesskap.

Rekruttjenesten. I noen beinharde måneder lærte vi å sette pris på ham som den ansvarsbevisste troppsfører, som ikke kunne dekke over det kameratslige sinnelag.

Kommandoordene smalt under øvelsene, men det var ikke hans stil å opptre uvennlig mot den enkelte soldat. Her startet han oppbygging av de holdninger som skulle prege troppen i den videre tjeneste. Et gjensidig tillitsforhold mellom lederen og hans menn. Vi stolte på ham, og følte at han stolte på oss. Som en del av hans gode ledelse kan det fremheves at man ikke følte seg som hans underordnede. Han forblev hele tiden en kamerat blant kamerater.

Utviklingen skulle føre med seg at vi alle møtte store skuffelser på veien. For-

hold som vi den gang umulig kunne vurdere, men som vi i ettertid har funnet forståelse for. Også her kom en av hans beste egenskaper til syne, et uslittelig godt humør som bygget over alt mismot.

Fronttjenesten. Denne perioden bar preg av det daglige skyttergravsliv. Vinterstid med snøstormer og temperaturer ned mot 40-50 kuldegrader. Vårløsning hvor skyttergravene blev forandret til bekkefar hvor man måtte vasse frem og slå vekk isskorpene fremfor seg, samtidig som hodet skulle holdes lavt. Kamerater falt eller blev hardt såret...'

Det fantes også perioder med sommersol, men da blomstret sykdommene opp. Dag ut og dag inn med lus, rotter, gulsot og dysenteri. Kravet man måtte stille til seg selv overgikk all menneskelig utholdenhet. Mer enn noen sinne blev Bjørns gode humør vårt nødanker.

Et direkte anfall mot to av våre stillinger førte til at 3 kamerater falt. Noen av oss, blant dem Bjørn, blev lettere såret og fikk sammen et opphold på krigslasarettet i Riga.

Frontkjemperkontoret.

Krigens gang førte med seg at et økende antall frontkjemper vendte tilbake til Norge. Noen blev fritatt fra videre tjeneste på grunn av krigsskader og sykdom. Andre blev dimittert fordi deres tjenestetid var avsluttet. Mange stod uten sivilt utstyr og uten tak over hode.

Frontkjemperkontoret blev opprettet under Bjørns ledelse. Her kom dette sosiale hjelpearbeidet til å bli hans hovedoppgave for resten av krigstiden. Dessverre blev kontoret hovedskyteskrive for motpartens psykologiske krigføring og Bjørn, som kontoret leder, kom sterkt i søkelyset i det etterfølgende hetsoppgjør.

Det dukket blant frontkjemperne opp tanker om at det burde dannes en veteranforening for dem som hadde gjort aktiv krigstjeneste. Tanken blev avvist med den begrunnelse at man skulle vente til de kom hjem som hadde kjempet på den andre siden. De hadde jo også følt krigen på kroppen.

Denne ridderlige holdning hørte nok særlig godt hjemme i Bjørns tankeverden, men skulle få lite med virkeligheten å gjøre.

Knut Hamsun to vers om ridderlighet skrevet i en tid da begrepet ennå hadde plass i det norske sprog.

Dikt til Bjørns 70 årsdag

*Du husked at følge i Slaget
en egen, en rummelig Skik,
du brukte ei Sværdet til
Stik.*

*Endvidere saa du deg om
til den Saaredes Saar før du
gik.*

Dikt til Bjørnson ved hans død

*Ingen har stunder så svake
som netop den Stærke
- udækket Kriger er ufrelst
i Kulernes Spil.*

*Var det for nogen en Seir
i at hulle et Merke
vaiende ned fra en skute
med Bredsiden til?*

Dom og fangenskap.

Det skulle komme en årreke hvor frontkjempernes samhold blev satt på den hardeste prøve. Alle bærer med stolthet med seg erindringer om det gode humør som hersket, og all den hjelpsomhet som i smått og stort gav seg utslag i omtanke for andre. Bjørn sto sentralt i alt dette og hans gode lynne kom oss atter til unnsetning.

Ettertiden.

Dette skulle bli den harde tid da tapt utdannelse og tapte muligheter måtte innhentes og gjenerobres. Det

engelske ordtak «You cant keep a good man down» skulle bli bekreftet i rikt monn. Man så vel lite til hverandre i disse år, men litt kontakt blev opprettholdt.

Kameratskap

Ettersom stadig flere vandrete over i pensjonistenes rekke og man atter været frisk luft uavhengig av arbeidsplass og andre forpliktelser, blev det en liten gruppe som i en ti års periode arbeidet for å vedlikeholde kameratskapet fra de hårde tider. Bjørn var der, med alle sine gode egenskaper, og det hersket et lykkelig, gjensidig tillitsforhold, inn-

til hans sviktende helse tok overhånd og han måtte gi tapt.

Til sist atter en god egenskap: Man hørte aldri at han talte nedsettende om noe annet menneske. Han praktiserte åpenbart helt ut Martin Luthers råd til menneskeheten om forholdet til vår neste:

*Du skal unnskyldte ham,
tale vel om ham, og ta alt i
beste mening.*

Hans døpenavn var Bjørn. En godslig bamse som nok følte seg best hjemme i blåbærskogen.

Sigmund Knutsen

P.S. Ovenstående er ikke av en nøyaktig gjengivelse minneordene i kirken, da disse, grunnet tidsnød, bare var utformet som stikkord. ●

Bokanmeldelse

Utakk var Norges lønn

Av Hakon Warendorph

*Bjørn Bjørsvik
«Nazibarn»
Bok, 125 sider
Forythia 1993*

Nazibarn er en liten, men interessant bok som ligger i grenselandet mellom roman og biografisk beretning. Forfatterinnen har enten selv hatt sterke opplevelser i forbindelse med rettsoppgjøret og den tyske okkupasjonen, eller hun har stått svært nær den familien hun beretter om. Boken er følsomt skrevet i en form og med en innlevelse som plasserer leseren sentralt i begivenhetene og refleksjonene. Det er skremmende å følge med i familien Mikkelsens åndelige oppløsning og fornedring etter okkupasjonen på tross av farens sterke overbevisning om å ha handlet rett og tatt godt vare på sine bysbarn, ikke minst menigheten han har vært et trofast medlem av. Det er et miljø, trangt og hjerteløst når det røyner på, noe som

er vel kjent fra mange skildringer i norsk litteratur.

Under krigen tok familiefaren, Mikkelsen på seg den vanskelige og utakkneilige jobben som ordfører i den lille byen. Han er medlem av NS og gjør det han kan i den vanskelige tiden. Det gode han har gjort for byen i løpet av krigsårene blir ikke kreditert ham, og familien strever svært, også etter at faren kommer ut etter dom og tvangsarbeide.

Dette er et tema som er bedrøvelig velkjent for de fleste av våre lesere. Vi selv og våre barn har gjennomlevet frustrasjon, sinne og skyldfølelse av ymse slag, og fremfor alt indignasjonen når våre gjerninger, hensikter og håp blir mistenkeliggjort. I lys av ettertidens dokumentasjoner og hendelser vil vi tro at våre handlinger var til beste for landet vårt både på kort og lang sikt.

Faren ble dømt til 5 års fengsel, bl.a. for å ha tatt på seg den utsatte ordførerstil-

Forts. side 10 ➡

Mordet på Leo Trotsky

En uhyggelig skildring av historiens mest omdiskuterte drap

Oversatt fra FBI-mannen Guenther Reinhardts bok: «The Secret Soviet Terror Against America»

DEL II (Del I i nr. 4)

Etter at Jacson hadde slått til og Trotsky hadde skreket, stormet to livvakter inn i arbeidsværelset. Den ene tok seg straks av Trotsky mens den andre slo løs på Jacson inntil denne stønnet; «De tvang meg til det.» Dette var eneste gang Jacson røbet noe om at andre sto bak ham. Ved den meksikanske domstolen som kjente ham skyldig i drap og dømte ham til tyve års fengsel hevdet han fast og stedig at motivet for drapet bare hadde vært at Trotsky hadde kritisert noe Jacson hadde skrevet. Sovjets hemmelige politi? Det hadde han aldri hørt om!

Jacson hevdet under rettsaken at hans virkelige navn var *Jacques Mornard van den Driesche*. Dette viste seg å være navnet på en belgisk journalist som så ble avhørt i Brussel måneden etter Trotskys død. Han kunne dokumentere sin identitet og at han ikke hadde hatt den minste befatning med mordet.

Min oppgave var å snakke med denne morderen med de mange navn og forsøke å fastslå hans nasjonalitet. Jeg oppdaget fort at det ikke var av denslags intervjuer som det er lett for en journalist å oppnå. I flere uker så det hele håpløst ut. Jeg misunte en annen journalist hennes oppfinnsomhet. Det var en ung dame som representerte flere amerikanske aviser i Mexico City og som sammen med Maria Asunsolo forsøkte å komme inn i fengslet der Jacson satt. De to unge damene hadde kledd seg ut som menn, men det hele ble avslørt og gikk i vasken da Marias lange sorte hår ikke ville holde seg på plass under hatten mens de forhandlet med portvakten.

Når jeg sier at jeg misun- te dem deres oppfinnsomhet bør jeg kanskje tilbøye at både Maria og den unge journalisten allerede da var blitt utpekt for meg som redskaper for Sovjets hemmelige politi. (Og det ville være urettferdig overfor samme organisasjon å unnlate å nevne at hyppige visitter hos Jacson av andre unge damer av samme kategori ble ordnet greit.)

I mine forsøk på å få kontakt med Jacson kunne jeg selvfølgelig ikke søke hjelp hos offisielle instanser. Jeg måtte enten klare det som journalist eller gi opp. Det var en amerikaner ved navn *Daniel Breen*, en mann som hadde forbløffende gode forbindelser og som nød stor anseelse i Mexico City, som tilslutt ordnet det for meg. Jeg oppsøkte ham i min rolle som ivrig journalist og ba om hjelp. Han ordnet det med en gang ved hjelp av en rask telefonsamtale. Direktøren for fengselet der Jacson satt var nemlig en gammel venn av ham! En halv time senere ble jeg ført gjennom fengselet til Jacsons celle - eller til det jeg ventet ville være en celle.

Vi passerte rekker av celler som lå ved siden av hverandre. Så kom vi ut på en gårds plass hvor det var en stor mur som må ha vært noe slikt som 12 fot tykk. Gjennom en passasje i muren kom vi inn i en vakker have. Vendt ut mot denne haven var det en rad med «spesielle» celler, hver med en liten inngjerdet «forhage» foran. Cellene var tomme, unntagen den i midten.

Da vi nærmet oss, kom Frank Jacson ut av sin celle og ut i «forhaven». Høflig underrettet vakten ham om at jeg var en venn av direktøren og spurte om vi ønsket

å være alene.

De første ordene jeg hørte Jacson si var på flytende spansk: «Takk skal De ha. Vi vil gjerne være alene.» Vakten låste opp porten til inngjerdingen, slapp meg inn og gikk sin vei. Jacson inviterte meg inn i cellen like selvfølgelig som en vert i sitt hjem. Fra et skap tok han frem en flaske fin whisky - hvilket var et særsyn i Mexico på det tidspunkt - og noen flasker selters, og ba meg sette meg på sengen. «Der sitter De bedre enn på stolen», sa han.

Jacson var en høy mann med atletisk legemsbygning. Han var i tredveårene og så ganske godt ut. Håret var brunt og bølget. De intelligente grå øynene virket selvsikre bak hornbrillene. Han var glattbarbert og sirlig kledd i skarpt pressede flannelsbenklær og en blå silke-slåbrok. Da han senere under samtalen tok den av seg la jeg merke til varemerket: Brooks Brothers, New York. «En gave fra venner som ikke har glemt meg», forklarte han med et smil.

Da jeg opplyste at jeg var amerikansk journalist, slo han over til perfekt men langsom engelsk med en underlig modulasjon. Hans første kommentar til min presentasjon var at jeg som en representant for kapitalistpressen ikke ville fortelle sannheten om ham. Men da jeg tilbød meg å gå, tvang hans ensomhetsfølelse ham - som jeg hadde regnet med - til å legge bånd på seg og be meg bli. Raskt, og uten å avbryte konversasjonen - som fra hans side stort sett bare gikk ut på å gjenta at han ikke hadde noen forbindelse med russerne - slo jeg over til fransk, som altså skulle være hans morsmål. Han slo også over og uttalte

seg på et flytende, godt fransk om de Gaulle, som han merkelig nok gjerne skulle sluttet seg til fordi Frankrike for ham sto som den fruktbare jord hvorfra den endelige verdensrevolusjon engang ville utgå.

Hans fransk hadde en svak aksent. Det var ubetinget ikke hans morsmål og heller ikke snakket han som en belgier.

Etter omtrent en time slo jeg over til tysk. Igjen fulgte han meg lett og flytende. Men akkurat som en tysker ikke kan mestre til fullkommenhet «r»-lyden i noe annet sprog, kan ikke en russer greie den tyske r'en perfekt. Jacson kunne det ikke. Dessuten uttalte han også andre lyder og ord galt. Hans aksent plaserte hans opprinnelsessted til et russisktalende område i nærheten av Balkan.

Dette var det første skritt i retning av å bringe Jacsons virkelige identitet på det rene. Det førte senere til at man kunne konstatere at hans virkelige navn var Turkov og hans fødested Bessarabia, nå russisk Romania...

Jacson hadde snakket tysk for meg og jeg hadde hørt godt etter. Nå slappet jeg av og begynte å snakke om andre ting, litteratur, været, hva som helst. Jeg tok et bedre overblikk over cellen. Den sengen jeg satt i var ikke noe fengselsprodukt. Den var myk, tydeligvis av amerikansk opprinnelse. Et kostbart teppe lå over den. I en innebygget bokhylle på den ene veggen sto en hel liten boksamling, fra kriminalromaner til siste nytt i amerikansk skjønnlitteratur og faglitteratur.

Mot den andre veggen sto noe som man neppe ville ventet å finne i en celle, selv om man hadde forsonet seg med all den øvrige luksus. Jacson, gentleman-fangen, var også gentleman-håndverker, med en fullt utstyrt arbeidsbenk, med maskiner og alt tilbehør, og netter rekker av verktøy på veggen. Han fortalte at han laget flymodeller.

For å holde seg i form hadde han fått diverse tre-

ningsapparater, deriblant en punching-ball. Det er klart at etter å ha arbeidet ved benken og trenet i apparatene kunne Jacson trenge hvile og ro. Dette sikret han seg ved å henge opp en plakatt på utsiden av døren. På den sto det: «Favor de no tocar» (Vennligst ikke bank på). Hvis det hadde vært en spøk ville det ikke ha virket så eiendommelig, men jeg fikk vite at instruksjonen ble overholdt av alle. Ingen vokter, ja ikke engang Mexicos statsadvokat, våget å forstyrre Jacson før kl. 11,30 om formiddagen.

Jacions middag ankom mens jeg var der. Den ble som vanlig levert fra en restaurant, servert på hvit duk og varme tallerkener. En pose som fulgte med viste seg å inneholde noen flasker Tehuacan mineralvann og en liten flaske Haig & Haig whisky.

«Hvem betaler for alt dette?» spurte jeg. «Det», svarte Jacson, «er min lille hemmelighet». Ikke engang regjeringen visste det, sa han. «Hvis den visste det, ville den sette en stopper for alt dette.»

Hvis det var noe som forbauset meg mer enn de luksuriøse omgivelser Jacson tilbragte sitt fangenskap i, var det hans bisarre svar på mine spørsmål omkring mordet.

På spørsmål om hvorfor han oppholdt seg i Mexico svarte han. «Trotsky ba meg komme. Han trengte en militær ekspert som kunne lede en oppstand mot Sovjetmyndighetene.» Hvis man bortser fra det faktum at Trotsky selv var en av de beste militære taktikere bolsjevik-hæren hadde under revolusjonen og helt frem til han pådro seg Stalins unåde, var Jacsons kvalifikasjoner som strateg ytterst beskjedne. Han hadde desertert etter 6 måneders tjeneste, i den belgiske armé. Da jeg spurte ham hvordan han ville overkomme sprogproblemene

når han skulle ha med russerne å gjøre (han hadde benektet ethvert kjennskap til russisk) kom han med dagens

Forts. side 8 ➡

Mordet på Leo Trotsky ...

Forts. fra side 10

mest indiskrete ytring: «Tolker. Det ble brukt hele tiden i Spania.»

Det falske passet han hadde vært i besiddelse av? Det hadde han fått av trotskister i Paris, forklarte han. At han ikke kunne huske hvem disse trotskister var, plaget ham ikke. Om motivet for mordet utfoldet han sin livligste fantasi. Trotsky hadde, sa han, ledd av en mesterlig avhandling som han, Jacson, hadde skrevet om de franske arbeideres økonomiske og politiske status. Det verste hadde vært, sa Jacson, at Trotsky hadde hånet hans stil og sagt at han ikke kunne skrive fransk i det hele tatt.

«Det var mer enn noe menneske kunne tåle», sa følsomme Jacson. «Jeg drepte ham.» På en måte kan man forstå Jacsons sårede følelser. Da han ble arres-

tert hadde han nemlig i lommen en ferdigskrevet tilståelse av mordet, avfattet på et stilistisk uklanderlig fransk!

Da jeg spurte om det ikke var Moskva han håpet på hjelp fra til å slippe unna sine nåværende vanskeligheter, svarte han bare: «Tøv!»

Jeg syntes ikke det var nødvendig å fortsette intervjuet lenger, så jeg gikk.

Dette intervjuet var faktisk det eneste som ble oppnådd med Jacson helt til januar 1943, da en kommunistisk skribent lot trykke et i et meksikansk blad. Det sto beleilig nok bare to dager før den endelige rettsaken mot Jacson fant sted, i februar 1943, da han på tross av alle sine protester og forsikringer om at det var uoverlagt drap, ble dømt til tyve års fengsel. ●

Mens Danmark sto fast samlet under Grønlandssaken ødela våre politikeres egeninteresser alt for Norge

Av Kjell Blich Schreiner

Det går som en rød tråd gjennom hele Grønlands historie at det var nordmenn eller deres etlinger som, uavhengig av hverandre, til tider med århundres mellomrom, oppdaget, koloniserte og brøytet veg for kristendommens første forkynnelser såvel på syd- som på østgrønland.

Den alminnelige nordmann har i folkeskolen pugget og lært utenat Israels historie om jødefolkets fangenskap i Egypt, spaserturen gjennom Det røde hav, ørkenvandringene med gullkalv og stentavler, de geografiske grenser, steder og navn i Jødeland. Men folkeskolens lærebøker i Norge har så å si glemt å berette om fedres stordåd, hvor de dro over hav, oppdaget, koloniserte og kristnet hedningene på jordens stør-

ste øy, tok landet i besittelse og la det under norsk overhøyhet. Og da er det heller ikke til å forbauses over at andre nasjoner ved given anledning setter en strek over det hele.

Peder Olsen Walløe (fra Wallø ved Tønsberg) skriver om en reise på østkysten av Grønland i 1751:

«Skulle menneskene formå å få noe levelig ut av den grønlandske jordbunn, så måtte det bli innflytterfamilier fra vestlandskysten i Norge. De kunne forene jordbruk, fangst og fiske. Siden jeg forlot Grønland har jeg i Norge hatt anledning til å se hva disse slitere formår å få ut av en stenfull og mager jordbrunn som i mangt og meget er den samme som den vi finner igjen på syd-Grønland.

Grønlanderer selv må helst se utbyttet av sitt dagsverk i matgryten før sol går ned. Han kan ikke og vil heller aldri kunne læres opp til arbeid med løfte om avkastning av slitet på lang sikt».

I sin bok «Tyve år blandt Grønlandere» (1939) skriver den danske forfatterinnen Julie Hastrup:

«Vi visste selvsagt at den danske myndighet i følge Kielexertraktaten, i allefall på papiret betraktet hele Grønland som hørende under dansk overhøyhet. Men vi visste også at den danske lovgivning for Grønland ikke var gjennomført og heller ikke kunne gjennomføres i praksis der hvor landet ikke var kolonisert og utøvende myndigheter således måtte mangle. Danmark hadde nok gjort et par små koloniserings-tiltak på øst-grønland. Men vi visste like fullt at all fangst og jakt på østkysten foregikk fra Norge av norske borgere med norsk utrustning og kapital, uten at den danske statsmakt søkte eller hadde makt til å stoppe denne, og at det heller ikke var truffet noen ordning med den tilsynelatende fangstberettigede nasjon for å få i forholdene. Myndighetene i Danmark lot nærmest det hele

drive som om også disse anså landet som et slags terra nullius - et ingenmannsland.

I Norge hadde man den dag saken ble satt på spissen, øyensynlig stykket ut sin nasjonale enhet i en slags politisk parsell-drift og førte en offisiell Grønlandspolitikk som vitnet om alt annet enn samhold og rettlinjethet. At dette bare kunne svekke nasjonens stilling, skal det ikke så stort psykologisk eller politisk vett til å forstå. Mot de trumfer som Danmark hadde å legge på bordet i denne sak, burde det ha stått et enig, sammensveisert Norge. Det ville det ha stått respekt av og det ville hatt vekt. I Danmark sto alle samlet fast overfor en internasjonal domstol, sammensatt av menn fra nasjoner som selv hadde visse interesser i arktiske strøk.

Hvis fagkunnskapen i Norge fra første stund av på en tilbørlig måte var blitt tatt med på råd, og en enhetslinje var blitt fulgt, istedenfor at en nasjonal og ervervsmessig sak av betydelige dimensjoner ble brukt i partipolitisk tjeneste, ville forholdene omkring østgrønlandsspørsmålet antakelig ha vært løst på en mer tilfredsstillende måte både for Norge og for alle andre parter. Det var den uhilgedede manns mening.» (sitat slutt)

Det var kong Frederik VI som i følge Kielexertraktaten 14. januar 1814 avsto Norge til Sverige, mens Danmark beholdt Island, Færøyene og Grønland, noe vi riktignok aldri har godkjent, men heller ingenting gjorde for å få omgjort et par små koloniserings-tiltak på øst-grønland. Men vi visste like fullt at all fangst og jakt på østkysten foregikk fra Norge av norske borgere med norsk utrustning og kapital, uten at den danske statsmakt søkte eller hadde makt til å stoppe denne, og at det heller ikke var truffet noen ordning med den tilsynelatende fangstberettigede nasjon for å få i forholdene. Myndighetene i Danmark lot nærmest det hele

Til slutt: La meg nevne at på Danmarks kredittside kommer at Nansens ferd over Grønlandsisen ble finansiert av - danskene. ●

GUTTEN MÅTTE JO STRAFFES

ET DAGBOKBLAD FRA ESPELAND FANGELEIR

16. februar 1946

Forleden dag ble en gjenganger brakt inn i leiren. Hans ankomst vakte sensasjon.

Det var den 19-år gamle Bjørn Minde som avisene for et par år siden hadde brakt dypfølte minneord over.

Bjørn forsvant under kampe- ne på østfronten og ble ansett som falt.

Men her sto han lys levende blant oss, - en ganske ung gutt, hvis opplevelser kunne fylle en bok. Men enkelt, uten dramatiske effekter fortalte han oss hvorledes han var blitt tatt til fange av russerne, sendt til kullgruvene i Ural, svak og utsultet. Her arbeidet han i 1 1/2 år med 12 timers arbeidsdag inntil han ved et rent tilfelle kom med i en utveklings-transport til Bukarest. Her fant direktøren for Mustads fabriker ham i en ytterst forkommen tilstand.

Direktøren skjulte ham for så vel russere som for norske «gribber», tok seg personlig av ham, - og pleiet ham i tre måneder. Deretter fikk han midler og hjelp til hjemreisen.

På den norske grensen sto politiet og ventet på ham med håndjern, - og han ble straks sendt til Bergen kretsfengsel. Her fikk han hilse på sin mor i 5 minutter. (!) Denne mor som hadde begrept sin sønn som død og fikk ham tilbake ved et skjebnens under. Fikk ham tilbake? Nei, ikke ennå. Gutten måtte jo straffes, sone.

5 minutter fikk denne mor til å se sin gutt, hvis grav i ukjent jord hun i tankene hadde pyntet gjennom måneder og lange år. Jeg beundrer de domfelte som trass i de mange mørke år som ligger foran dem er fylt av tindrende humør. Prektige mennesker de aller fleste av dem, fylt av en indre kraft som bare en god samvittighet kan gi. De mest gretne, tildels ukameratlige finner vi blant «korttidsfangene» med 1 à 2 års dommer.

Dette har sin psykologiske forklaring: De første har forsonet seg med sin skjebne, de øyner ingen frihet langt ute bak horisonten engang, mens de siste har friheten innen rekkevidde. De besettes av en jagen-

de utålmodighet, en rastløs lengsel. I forhold til de øvrige har de så å si den ene fot utenfor piggetråden.

Ellers er det å være domsfange noe i likhet med en opphøyelse i adelsstanden. Domsfangene tilhører her i leiren overklassen, de tilhører en privilegert stand. Deres vesen er preget av den ro og sikkerhet som ildåpen har gitt dem. De er ferdig med den offentlige spissrotgang. Ingen uvisshet, ingen spenning, ingen hektiske konferanser eller forhør mer. Det er over. De her fred. Som domsfanger blir tilværelsen lettere. Mens ingen varetektsfanger i det demokratiske Europa har hatt det så hardt og ond som de norske. I 1945 gikk domsfangene etterhvert over i bedre kår. De får bl.a. besøk hver 14 dag, mens vi andre som ikke er dømt, bare får besøk en gang hver måned. Altså: Varetektsfangene lever på de strengeste domsvilkår, mens domsfangene får det vi mente var varetektskår.

Dette finner vi jo høyst selvsomt. ●

Ungdommens store innsats under eksplosjonskatastrofen i Bergen

Hånd i hånd sto NS- og Jøssingungdommen sammen under hjelpearbeidet

Det var den 20. april 1944, - altså for 55 år siden, at Bergen opplevet den tragiske eksplosjonsulykke som krevde 102 nordmenn livet. De offisielle tyske tapstallene var 56, men tapene var sannsynligvis langt større. Rundt 500 mennesker ble såret. 4 500 bygninger ble påført store ødeleggelser, hvorav 248 totalskadet. Historiske bygninger som Haakonshallen, Rosenkrantzårnet, Mariakirken, Nykirken og Tollboden var blant bygningene. Katastrofen falt sammen med feiringen av Hitlers 55 årsdag. Tyske påstander om sabotasje ble fremsatt, men avvist av brannekspertes.

Den riktige årsaken til ulykken var at den nederlandske båten, «Voorbode», i strid med alle regler la til ved Festningkaien lastet med sprengstoff. Ordren var at den skulle ankre opp i ytre havneområde. Lasten ble selvantent og utløste det hele.

Folk og Land har funnet frem en rapport om Nasjonal Samlings Ungdomsfylkings (NSUF) store innsats i hjelpearbeidet den gang, - en innsats medlemmene ble æret for i takkebrev fra mange av dem som ble rammet i ulykken.

I et brev til Fylkesfører Rømcke heter det fra en motstandsmann: «For første gang siden invasjonen opplevet jeg at NS-barn i sine uniformer

arbeidet hånd i hånd med jevnaldrende utstyrt med motstandsmerker. De tenkte ikke på fiendskap i disse timer, - og da de etter endt dyst skulle gå hver til sitt omfavnet de hverandre. I et inferno av død og helvede var dette krigstidens skjønneste minne».

I rapporten om NSUFs innsats står det:

Ungdomsfylkingens beredskapstjeneste kom til nytte under den store eksplosjonskatastrofe i Bergen 20. april.

De fleste medlemmer var i aktivitet døgnet rundt - og den hjelp de utførte står det respekt av.

På tross av at mange selv hadde ødelagt hjem, meldte de seg straks til tjeneste i NSUFs hjelpekorps, hvor de deltok i opprydningsarbeide, sanitet, politi- og telefontjeneste.

Medlemmene ble få timer etter eksplosjonen samlet i Partihusets store sal, hvor de ble delt opp i grupper som hver fikk sine oppgaver.

Noen ble sendt ut til Nordnes og Sandviken, hvor sårede og eldre personer ble hjulpet til sikre evakueringsplasser. De som hadde førstehjelputdannelse ble fordelt på sykehusene, mens de eldre medlemmer ble avgitt som hjelpepoliti.

Det er umulig å nevne alle oppgaver vi fikk første døgn, men alle ble utført disiplinert og samvittighetsfullt.

Som et par eksempler på hvordan våre medlemmer gikk inn for sine oppgaver, kan jeg nevne:

Et av JH-medlemmene, Åse Westheim, var på skolen da ulykken hendte. Noen klassekamerater oppdaget

den brennende båt og øyeblikket etter sto alle ved vinduet for å se.

Da lød det et forferdelig brak, båten eksploderte. Åse forsto at her var fare og kastet seg ned. Ca. 5 sekunder etter veltet glass, vindusrammer og deler av båten over elevene. Alle ble mer eller mindre skadet. Åse, som selv bare fikk en liten armskade, forsøkte å komme opp i øverste etasje for å hjelpe, men ble hindret av den store panikk som oppsto. Sot og røyk fra et brennende hus i nærheten vanskeliggjorde også redningsarbeidet.

Plutselig får hun gjennom et hull i veggen se to smågutter som ennå ikke var kommet seg ut. Hun rev døren opp og styrtet inn. Den ene var besvimt og ansiktet var oversømmet av blod. Han hadde også et stort sår i nakken og et glasskår hadde boret seg fast i håndleddet.

Åse fikk båret gutten bort til vasken, og forbandt ham der med sitt skoleforklær.

Alt dette utførte hun rolig og samvittighetsfullt mens lærere og elever i panikkartet redsel styrtet mot tilfluktsrommet.

Etterpå sprang hun ned til Fylkesungdomstabens kontorer, hvor hun meldte seg til tjeneste.

Hun ble sendt til Nordnes for å hjelpe med evakuering o.l. Dette holdt hun på med hele natten, - og da morgenen kom, meldte hun seg til et av sykehusene hvor man trengte hjelp.

Dette er bare et eksempel på hva de enkelte UF-medlemmer utførte. Lignende eksempler er det mange av.

La oss ikke glemme sentralborddamen f.eks., et JH-medlem, Edith Johnsen. Da hun er en av de få som kan betjene det innviklede appa-

rat, måtte hun sitte tre døgn i trekk uten søvn. Resten av uken fikk hun tre timer fri pr. døgn.

Hjelpepolitiet vårt utførte også et godt arbeide. Bl.a. kan nevnes at en av våre førere, Jahn Michelsen (Hakabandur), overtok et av byens mest trafikkerte strøk hvor han i flere timer dirigerte trafikken. Selvsagt i full UF-uniform med stål-hjelm.

De påfølgende dager stilte Fylkesungdomstaben sine medlemmer til disposisjon for Nasjonal Samlings hjelpeorganisasjon.

Herfra ble medlemmene sendt ut til de skadelidte, eldre og enslige personer. Disse ble hjulpet med matheating, tetting av hus og vunduer, pleie m.m.

Ungdomsfylkingen har overalt fått anerkjennelse for det store hjelpearbeide som ble utført.

«Bergens Tidende» skriver bl.a.: «Ungdommen har i disse dager vist hva som bor i den. Hva den har utrettet rundt omkring av hjelp og assistanse, vil mange skadelidte med rørende glede kunne fortelle om. Det gjelder all ungdom, - uansett innstilling til tidens motsetninger. Den har funnet hverandre i bevisstheten om hva felles løft betyr. Med sterke armer og i godt kameratskap har den varetatt de oppgaver som er den pålagt.

Således kan også nevnes NS ungdomsfylking som ble samlet umiddelbart etter katastrofen for å organisere et omfattende redningsarbeide. Medlemmene ble lagvis sendt til de herjede distrikter, hvor sårede og gamle mennesker ble bragt til de forskjellige nødhjelpstasjoner og evakueringsplasser.

De av mannskapene som hadde førstehjelputdannelse ble stillet til disposisjon for

sykehusene, hvor de utførte et godt og samvittighetsfullt arbeid, som vant alles anerkjennelse. Om ettermiddagen dro samtlige UF-medlemmer ut til Nordnes, hvor de hjalp de evakuerte med å få skysset tøy og bagasje til de nye oppholdsplasser. Ut over natten ble de forskjellige hus gjennomtråket for om mulig å finne bortkomne eller glemte barn. Således fant to jentehirdmedlemmer et spebarn, som lå uten klær og pleie i en kjeller. Barnet ble bragt til en familie i nærheten, hvoretter jentene fikk ordnet med spebarntøy, og dagen etter kunne barnet overleveres en overlykkelig mor.»

Ungdomsfylkingens fylkesøkonomileder, Solveig Haukeland, deltok i hjelpearbeidet på Fridalen skole. Hun forteller:

Av den innsats som NSUF ydet ved katastrofen 20. april må også nevnes jentenes arbeid ved Fridalen skole. Her var straks innredet provisorisk sykehus, og de skadete strømmet inn natt og dag, mere og mindre sårete. Der ble behov for megen hjelp der oppe. En del av våre jenter som meldte seg til tjeneste torsdag, fikk i oppdrag å organisere et provisorisk kjøkken og spisested, og ordne med utdeling av mat til pasienter og betjening, ialt ca. 350 mennesker. Oppgaven var ikke så lett i begynnelsen. Kjøkkenet var lite og uhen-siktsmessig. Pasientene var plasert rundt om i 3 etasjer, så distansene var lange til de forskjellige rom. Få kjørler hadde vi på kjøkkenet, så vi måtte vaske opp tallerkener og kopper etter hvert som serveringen foregikk. En temmelig tungvint ordning, når vi tenker på at vi måtte springe avsted til rommene uten serveringsbretter, med to eller tre tallerkener ad gangen. Men tross alt gikk arbeidet glatt fra hånden, jentene var kvikke og greie, og betjening og pasienter lot til å sette pris på hjelpen vår. - Etter hvert ble arbeidet lettere. Vi fikk større og bekvemmere kjøkken-

Forts. side 10 ➡

«Folk og Land» fikk avvist sin anmeldelse av Sven Hazel forlaget i Danmark utviklet saken seg til en fantastisk svindelaffære

I 1970-årene ønsket *Folk og Land*, ved bladets redaktør Kjell Blich Schreiner, å gå til sak mot forlaget som utga de kjente Sven Hazel-bøkene.

Grunnlaget for anmeldelsen var at det i annonser og pressemeldinger ble hevdet at bøkene innhold bygget på forfatteren Sven Hazels egne opplevelser som dansk frivillig under den annen verdenskrig.

I bøkene forteller han om redselsgjerninger begått av bataljoner hvor også norske frontkjempere deltok.

Sven Hazels utrolige fremstilling av kampene og de påståtte ugjerninger ga bladets redaksjon en mistanke om at forfatteren neppe kunne ha kjempet ved fronten, hvilket ville bety at de som kjøpte Sven Hazelbøkene gjorde dette under falske forutsetninger.

Folk og Land gjorde nærmere undersøkelser, og gjennom henvendelser til nære danske forbindelser ble det bekreftet at ingen ved navn Sven Hazel hadde deltatt som frivillig på østfronten.

Avisens anmeldelse, som også ble sendt forbrukerrådet, ble likevel avvist.

Nå viste det seg at forholdet *Folk og Land* hadde anmeldt, også var tatt opp av danske frontkjempere som følte deres ære krenket ved den måte bøkene skildret de frivillige soldaters opptreden. En av Danmarks mest kjente krigshistorikere, redaktør og leder av «National-Arkivet Danmark», Erik Haaest, var allerede igang med etterforskning, og saken utviklet seg etterhvert til en av de store skandaler i nordisk litteraturhistorie.

Erik Haaest kom hurtig frem til at det var en kvinne som hadde skrevet Hazelbøkene, nemlig Laura Dorothea Gul-

bæk Arbing. Hennes mann, Børge Villy Redsted Arbing, var medhjelper og opptrådte utad som forfatteren og den tapre soldat Sven Hazel.

Sannheten var at denne mannen aldri hadde kommet nærmere fronten enn som potte-tømmer for pasientene ved et sykehus i Hamburg. Derimot hadde han vært angiver for Gestapo i Danmark og etter kapitulasjonen angiver for Hjemmefronten. Under besetelsen dømte tyskerne ham til 5 års straffearbeide for kriminalitet og etter 5. mai 1945 fikk han 10 års fengsel for betalt angivervirksomhet. Sven Hazelsaken inneholdt en mengde eksempler på ekteparets enestående evne til å føre folk bak lyset, og for en del år siden skrev redaktør Erik Haaest en glimrende bok om parets eventyrlige virksomhet. «Hassel - En Hitleragents fantastiske historie» var tittelen. Før utgivelsen truet ekteparet Arbing med å anmelde Erik Haaest til politiet, men da de fikk høre om bokens veldokumenterte innhold flyktet begge til utlandet. Penger hadde ekteparet nok av etter salget av bøkene. I Danmark kjøpte omkring 300 000 mennesker utgavene og i andre europeiske land ble de solgt i et antall av 3 til 4 millioner eksemplarer. I Norge kom opplaget opp i omkring 60 000 bøker.

Det må understrekes at forlaget som utga «soldaten» Hazels eventyr straks sparket forfatteren og beklaget svindel.

Redaktør Erik Haaest som oppklarte denne saken vil være kjent av lesere som også abonnerte på *Folk og Land* i 70-årene. På den tid hadde vi mange artikler fra hans hånd, - og Institutt for Norsk Okkupa-

sjonshistorie kunne på den tid også glede seg over et besøk av ham, hvor han for fullsatt hus begeistret forsamlingen med et foredrag om den danske okkupasjonshistorie. ●

Utakk var Norges ...

Forts. fra side 6

lingen. Forfatteren har gjennom hovedpersonen reist tvil om «bevegelsens» motiver. Som vi dessverre så ofte erfarer har NS-barn hatt lett for å innse foreldres eller andre nærstående edle motiver. Det er handlinger i det daglige under barnas oppvekst som har vært trygge rettesnorer. Det har derfor ikke vært særlig vanskelig å akseptere påstanden om gode hensikter. De har jo ofte selv sett det oppslittende arbeidet foreldrene har utført til gagn for samfunnet.

Når det så har dreid seg om folk utenfor deres bekjentskapskrets, har imidlertid den kompakte påvirkning fra alle media fått foreldrene til å stå i en særstilling. De eneste rettfærdige av svikerne var disse nære. Det er jo nokså urimelig og burde vel være diskutert i romanen.

Nå er ikke denne romanen presenter som en politisk bok. Vi må derfor akseptere at de tunge politiske begi-

Ungdommens store innsats ...

Forts. fra side 9

lokale, nye tallerkener, kopper og glass etc., og endelig fikk vi låne en del serveringsbrikker, som ikke minst lettet arbeidet vårt. Seinere ble forsyningen ytterligere øket.

Vi var 3 skift på kjøkkenet, to om dagen og et om natten. Selve middagsmaten - og grøten om kvelden - fikk vi ferdiglaget fra Haukeland sykehus, mens derimot smørbrød ble tillaget av vår kjøkkenbetjening.

Vår frivillige hjelp sto på i 6 dager. Da skulle Haukeland sykehus overta arbeidet selv, med egne fastlønnede folk fra arbeidskontoret. Det var ikke fritt for at vi var glad for denne forandring - tross alt. Flere av oss hadde jo også vårt kontorarbeid å tenke på, så i lengden ville

dette hjelpearbeide vært for stridt for oss. Men vi var glad for den innsats vi fikk yte de dagene. Ikke minst fikk vi NS vise at vi også ønsker å ta en tårn sammen med våre motstandere, og jeg tror at disse på sin side måtte respektere og anerkjenne vårt arbeide. En av de ledende sykesøstre ga et hjertelig uttrykk for sin oppriktige takknemlighet for samtlige jenters arbeid ved kjøkkenet. Og det er med glede jeg bringer takken videre.

Altså; la oss alltid være parat til å hjelpe hverandre når det kreves, enten vi står i eller utenfor NS' rekke. Gjennom slik innsats vil vi nok finne hverandre til slutt, alle sammen. ●

venheter som har skapt handlingen og gitt tema for romanen, blir et underordnet forhold. Det er jo nettopp underordnet det er i den kampen hovedpersonen går igjennom for å komme ut av skyggeverden og inn i et godt liv. Dette lykkes hun med selv om boken slutter med mange ubesvarte spørsmål. Det er spørsmål vi gjerne skulle hatt svar på, og det gjør at vi gjerne vil følge den sympatiske og reflekterende Gerd Mikkelsen videre i en ny bok som debutanten, Bjørg Bjørsvik, kanskje kunne forsette sitt lovende forfatterskap med.

Boken kan bestilles gjennom INO. ●

Tegningen i «Folk og Land»

Av Svein Halse, Hønefoss

«Jeg så med en gang at tegningen i nr. 4/99 forestilte min gamle venn Arne Uhl...

Arne ble rektor ved «Katta» i Trondhjem i 1943.

Han var den gang i 40-årene, ungkar og eldste medlem i Germanske SS i byen.

Opprinnelig var han fra Hønefoss».

Vi i redaksjonen takker for opplysningen. ●

Den tvilsomme ...

Forts. fra side 1

sluttet seg til, summerte opp sitt syn i følgende ord:

«Visstnok er det så at han, etter hva det synes på det rene, ikke har søkt partiet om å bli medlem og at det i det hele tatt ikke er klarlagt hvordan han er kommet med i NS. Men etter det som

foreligger, knytter denne uklarhet seg bare til spørsmålet om hvordan medlemskapet er kommet istand, ikke også til spørsmålet om han er blitt medlem».

Dommer Rognlien slår her åpenbart en logisk kolbøtte. Det fremgår hvis vi anvender dommer Rognliens logikk i AUF-saken. Det kan vi gjøre ved å erstatte Hamsun med AUF i sitatet

ovenfor. Det kommer da til å lyde:

«Visstnok er det så at han, etter hva det synes på det rene, ikke har søkt AUF om å bli medlem, og at det i det hele tatt ikke er klarlagt hvordan han er kommet med i AUF. Men etter det som foreligger, knytter denne uklarhet seg bare til spørsmålet om hvordan medlemskapet er kommet

istand, ikke også til spørsmålet om han er blitt medlem.»

De som var registrert som AUF-medlemmer mot sin vilje, måtte ifølge dommer Rognliens logikk anses som medlemmer.

Hadde Oslo Byrett fulgt denne logikk, ville Oslo kommunes og påtalemyndighetens representanter måtte vandre slukøret ut av

Oslo tinghus. AUF-koryfene ville triumfere.

Bevisene mot Hamsun

Hva la Høyesterett til grunn for at det anså Hamsun som medlem selv om han ikke hadde søkt om å bli medlem? Svaret finner man i dokumentsamlingen aktortatet la fram for Høyesterett og som dommer Rognlien la

Forts. side 11 ➡

Den tvilsomme ...Forts. fra side 10

til grunn. Samlingen befinner seg i Riksarkivet.

Det var spesielt bevisene nummerert henholdsvis 29 og 31 i samlingen dommer Rognlien viste til. De er i dokumentlisten beskrevet som «NS-kartotek kort for Knut Hamsun» og «Utskrift av NS-kartoteket».

Ifølge dommer Rognlien dokumenterte disse bevisene «at Hamsun sto i NS' medlemskartotek».

Allerede listen over dokumentene i samlingen får en til å stusse. Hvorfor to bevis for det samme, hvorfor både et kartotek kort og en utskrift av kortet? Hvorfor ikke bare kortet?

Leserne bes holde seg fast i stolen: Hverken Hamsuns forsvarer, Sigrid Stray, dommer Rognlien eller de øvrige medlemmer av Høyesterett har sett Hamsuns kartotek kort.

Ikke kartotek kort

Det de har sett er et dokument som i dokumentsamlingen ble beskrevet som et NS-kartotek kort. Det var imidlertid ikke et kartotek kort. Det angivelige kortet var et skjema politiet hadde laget for å registrere opplysninger om personer som var mistenkt eller siktet for landssvik.

Skjemaet er et ark i A4-format med 36 rubrikker, inkludert en rubrikk for ligningen for året 1946. Det lar seg ikke med beste vilje forveksle med et kort fra NS' medlemskartotek.

Dokument nr. 31 - som ifølge dokumentlisten er en «Utskrift av NS-kartoteket» - er ikke en korrekt utskrift av Hamsuns angivelige kartotek kort. I utskriften - likeledes et skjema - er rubrikkene for navn, adresse og fødselsdag korrekt utfylt: Hamsun, Knut, Nørholmen pr. Grimstad, 4/8 1859. I rubrikken for «Opptatt i NS» står 22/12 1940. Men i kartotek kortet som utskriften foregir å være hentet fra er den tilsvarende rubrikk for «Opptatt i NS» t.o.m.

22/12 1940 er i kortet oppført som Hamsuns fødselsdag.

Utskriften er altså ikke en rubrikkert utskrift av det angivelige kartotek kortet. Forfatteren av utskriften har tatt kortet i skole, sørget for at opplysningene kommer på steder som kan bekrefte at Knut Hamsun var medlem av NS.

Forklaringen kan være at personen som utfylte det angivelige kartotek kortet har ikke tatt det å nøye og plasert riktige opplysninger i gale rubrikker. Han eller hun har ikke lagt noen vekt på at kortet tilhørte partiets fremste uthengsskilt, et navn til å slå i bordet med innad og utad, en hjerne til hest, med et Hamsun-uttrykk, blant partiets trauste travere, og at det var viktig at kartotek kortet til et slikt medlem var fylt ut korrekt.

Kort utfylt etter krigen

Men det er en annen mulighet: Kartotek kortet for Knut Hamsun kan være utfylt etter krigen, av politiet.

Dette fremgår av en bortgjemt setning i den voluminøse innstillingen - tykk som en telefonkatalog og like tunglest - «Om landssvikoppgjøret» som Justisdepartementet avga til Stortinget i 1962 og var ment som en sluttstrek for oppgjøret med Nasjonal Samlings medlemmer.

Innstillingen redegjør for alle tenkelige sider ved oppgjøret, blant annet hvordan man fikk slått kloa i NS medlemskartoteker og hva som skjedde med dem.

Det fremgår at kartotekene med tilhørende materiell ble beslaglagt i partiets hovedkvarter i Rådhusgaten 17 ved kapitulasjonen. Det største kartoteket var et landsdekkende medlemskartotek med 61.400 kort.

Vi får vite at kortene er utfylt under krigen. Men vi får også vite noe annet, som hverken Hamsuns forsvarer Sigrid Stray eller Høyesterett ble gjort kjent med

under saken mot Hamsun, nemlig at «en del kort er skrevet av det nåværende personale».

Det «nåværende personale» må være personalet som overtok kartotekene 8. mai 1945. Det besto ifølge Stortingsmeldingen av 32 personer ledet av en politifullmektig «som tok i bruk lokaler og materiell etter NS».

Materiellet må ha omfattet åpne kartotek kort. Et antall av disse er altså blitt fylt ut med navn og andre personopplysninger etter 1945.

Kan Knut Hamsuns kort være blant disse? Ifølge Riksarkivet lar det seg ikke gjøre å fastslå hvilke kort som er utfylt under krigen og hvilke etter.

Trykkeriet som leverte kortene har påført dem en kode. Den viser at Hamsuns kort er trykt i 1942. Følgelig må Hamsuns kort være utfylt dette år eller senere. Det kan med andre ord være utfylt etter krigen for å dokumentere at han var medlem av NS.

Men hvis vi går ut fra at Hamsuns kort ble utfylt under krigen, hvorfor lot man de gå to år eller lengre fra han skulle ha meldt seg inn - 22/12 1940, ifølge skjemaet som Høyesterett fikk seg forelagt - til han ble tildelt et kort i medlemskartoteket - 1942 eller senere?

På baksiden av kortet er det rubrikker for registrering av betalt medlemskontingent for hver måned fra 1940 til 1949 ikke én betaling er registrert.

Og på hvilket grunnlag ble kortet utfylt? Kort ble normalt utskrevet på grunnlag av en søknad om medlemskap. Søknadene ble oppbevart i et eget arkiv. Under landssvikoppgjøret ble søknadene fordelt på sakene til de enkelte medlemmer.

Ingen søknad fra Hamsun ble funnet i dette kartoteket. Det er heller ikke funnet noen søknad fra Hamsun annet sted.

Slurvete granskere

Men så ble vel de øvrige dokumentene som skulle

Trygve Engen til minne

Av John Sand

Som omtalt i nr. 3 av Folk og Land er Trygve Engen dommerens forbløffelse gått bort i en alder av 92 år. svarte vitnet: «Jeg tror at

Engen kom tidlig med i Engen og hele hans slekt er Norges Bondelags arbeid. Fra nyttår 1937 virket han som lagets kretssekretær i en helt korrekt observasjon. Rana; året etter ble han valgt inn i Bondelagets landsstyre som Nordlands representant, og fra oktober samme år var Engen ansatt som Norges Bondelags Nord-Norges-sekretær.

I okkupasjonstiden overtok han småbruket Engen i Sør-Rana etter sin far. Sist i 60-årene kjøpte han gården Oldersletten på Nesna.

Trygve Engen sto fra tidlig ungdom på den ytterste nasjonale fløy. Det var derfor naturlig at han - i likhet med så mange nasjonalsinnede mennesker - fant veien inn i NS i 1941.

Den 13. april 1946 måtte Engen svare for sine «ugjerninger» som NS-medlem. Aktor hadde innkalt bare ett vitne, det var bygdens lærer. Dommeren spurte hva han tror kunne være årsaken til at Engen

ble medlem av NS. Til dommerens forbløffelse svarte vitnet: «Jeg tror at Engen og hele hans slekt er av en særlig sterk nasjonal innstilling.» Det var sikkert en helt korrekt observasjon.

Engen sto i fremste rekke i NS-menneskenes rehabiliteringsarbeid. Han gjorde en stor innsats både i Forbundet og i INO. Han var en av INOs stiftere, og han var medlem av Rådet i en årrekke. I flere tiår var han en sjelden flittig bidragsyter til Folk og Land.

I 1953 ga Engen ut boken «Jeg er ingen landssviker» - en krønike om førkrigstidens, okkupasjonstidens og etterkrigstidens hendelser slik NS-folk så dem. Hans bok er noe av det aller mest verdifulle som er kommet fra tapersiden.

Troskap - ikke svik - var Trygve Engens fremste kjennemerke. Jeg takker ham for trofast vennskap gjennom mange år, og jeg lyser fred over hans minne.

bevise Hamsuns NS-medlemskap underkastet en desto grundigere gransking?

Svaret er nei. Hverken Hamsuns forsvarer eller Høyesterett kom åpenbart på tanken å se nærmere på dokumentene som skulle bevise Hamsuns medlemskap. Ellers ville de oppdagget at dokumentet som ble utgitt for å være et kartotek kort ikke var et kartotek kort dokumentet som forega å være en utskrift ikke var en korrekt utskrift, og at kartotek kortet som lå til grunn for dokumentene kunne vært utfylt etter krigen.

Dagens mer skarpslepte forsvarsadvokater ville åpnebart fraskrevet dokumentene bevisverdi. På grunn av AUF-saken er det grunn til å anta at domstole-

ne ville gjort det samme, frikjent Hamsun for å ha vært medlem av NS, og avvist erstatningskravet som var knyttet til NS-medlemskap. Det er vanskelig å trekke noen annen konklusjon av materialet enn at Hamsun ble dømt og ruinert på sviktende grunnlag.

At han i en straffesak ville blitt dømt for sine ord og gjerninger under krigen er opplagt. Alene oppfordringene til de norske soldatene under mobiliseringen i april 1940 om å kaste bøssa og gå hjem ville kvalifisert til en hard dom. Den ville antakelig lydt på 10-12 års fengsel. Men det er en annen sak, som Staten valgte å henlegge, i strid med Hamsuns ønske. ●

RETURADRESSE:
BOKS 32 39 ELISENBERG, 0208 OSLO - TELEFON 61 33 20 87

NR. 6 - 1999

Nordmennene på ØSTFRONTEN

Av Dennis Aske i «Stvgr. Aftenblad»

Lørdag den 29. mai oppdager jeg med undring at Aftenbladet har viet en hel side til historien om norske soldater i tysk tjeneste på østfronten under den 2.verdenskrig. Å gjøre dette er ikke uten risiko, da man her rører ved noe helig og fast forankret i den norske historietradisjon, nemlig bildet av dem som «svak sitt land» og på den andre siden de som «valgte riktig».

Avisen står i fare for lette litt på det tåkesløret som en rekke norske historikere i mange år har brukt mye energi på å vedlikeholde, nemlig det faktum at nordmenn også deltok i de tyske styrkene, og det at de overraskende nok også hadde sine motiver. Mange av deltakerne så på den sovjetiske kommunismen som en trussel mot resten av Europa, og etterkrigstiden tatt i betraktning kan man vel spørre seg om i hvilken grad dette var ubegrunnet.

Under vinterkrigen 1939-1940 deltok en rekke nordmenn på Finlands side, og når disse senere fikk anledning til å delta på tysk side så de på dette som en mulighet til å fortsette sin innsats for Finland. En del som deltok gjorde det på grunn av at de trodde på nasjonalsosialismen, og andre igjen av ren eventyrlust. Man får mene hva man vil om motivene, men skal man presentere historie får man forholde seg til det som faktisk skjedde, og ikke skrive den om slik man gjerne skulle ønske den var.

Aftenbladet skal ha honnør for å fremstille denne historien på en uvanlig objektiv måte. En stor honnør går også til Martin Aarre for at han

delers sine erfaringer med allierte styrker, er tiden kanskje, slik at også disse kan bli en del av norsk krigshistorie. Tatt i betraktning at et langt større antall nordmenn deltok på tysk side enn i de

Ønsker arbeid i Norge

En arbeidsledig russisk jernveksarbeider, Evgenij Kuzmich fra St.Petersburg ønsker seg arbeid i Norge. Han ble arbeidsledig etter «nyordningen» der borte. Etter det har han arbeidet ett år på en gård i Tyskland og kan konversere på tysk. Etter hjemkomsten fra Tyskland har han arbeidet for menigheten ved Alexander Nevskijs Kirke (den blå Kirke) i Krasnoji Selo som «alt mulig mann». Kirkens sogneprest, Fader Evgenij Efimo og menighetens sekretær, Olga Bovisovna gir han de beste anbefalinger. Han har vært til uvurderlig hjelp for dem med ansvar for vedlikehold av kirken og andre hus som hører til. De skriver at de tror at de ikke kan finne en ny mann som kan erstatte ham. Men kirken har jo ikke midler til å gi ham en anstendig lønn. De mener han fortjener et vesentlig bedre utkomme og de vil gjøre alt for å skaffe ham en bedre jobb. Sognepresten og hans medarbeidere setter sin lit til sine venner i Norge og ber om at vi forsøker å finne en arbeidsplass for ham her. De mener at arbeid på en gård vil passe best for ham. Han er født 20. august 1954.

Nærmere opplysninger kan gis av: Olav Kjølberg, Eikelivn. 13B, 2005 Rælingen. Telf. 63 83 09 35.

Bøker/dokumentasjon

Som «nyvåknet» hobbyhistoriker med spesiell interesse for okkupasjonen og rettsoppgjøret er jeg opptatt av at bøker og notater om nevnte emner ikke går tapt. Ved opprydninger, booppgjør og lignende kan lett viktig stoff havne på søppelfyllingen. Alternativt ber jeg deg kontakte undertegnede.

Gunleik Gjerde, Vikkollvn. 20, 3050 Mjøndalen.
Tlf. bolig: 32 87 81 60, mobil: 913 69 404.

ET BREV FRA REDAKTØREN I «SAMFUNNSLIV»

Vedr. artikkel i Folk og Land nr. 3

- Gjennom telefonsamtale er jeg blitt gjort oppmerksom på en artikkel i F&L - 3 - 1999 ang. Samfundspartiet, Brochmann, nyorienteringsbevegelsen, meg selv m.m.

Jeg hadde satt pris på om denne utgaven av avisen kunne ha blitt sendt meg snarest. I følge tipseren om dette var angrepene på BDB og meg ganske sterke.

Jeg er ikke fast leser av denne avisen, men når det settes frem personangrep på denne måten, ser jeg det som et krav å få tilsendt aktuelle utgaver. Jeg regner med at jeg kan få svarplass i avisen til en kommentar på dette angrepet?

Fauske 26. juni 1999
Dag Ove Johansen (sign.)
Forfatter/lærer/redaktør

Sv.

Gjennom bytteavtalen med «Samfunnsliv» sendes alle utgaver av Folk og Land til din redaksjon.

Ved at du ikke er fast leser av bladet vårt går du derfor glipp av mange sannheter. Slik også av lederen i nr. 3/99.

Vi har forlenget sendt deg et eksemplar av det aktuelle nummer.

Svarplass til en kommentar er allerede reservert.

Vennlig hilsen
Kjell Blich Schreiner
Redaktør

En hilsen fra Estlandsfarerne

POST FESTUM

Vi tenkte det kunne være deres drøm er gått i oppfyl-
hyggelig med en liten hilsen
Norge er fritt - og
fra oss som har reist i øster-
kommunismen bragt til opp-
led. Vi befinner oss nå i Tal-
hør som militær og politisk
lin, og reiser deretter videre
maktfaktor i Europa. De
til Narva og St.Petersburg. som la igjen sine liv her i
Været her i Estland er Estland og Russland ga det
strålende og hyggefaktoren største offer de visste om,
meget høy. men har likevel blitt vårt

Gamlebyen i Tallin ble lands unevnelige. Her i Est-
avlagt et besøk tidligere land og Russland følger et
idag, og falt så avgjort i løfte våre kranser: Aldri å
smak hos alle. I løpet av glemme at vårt lands frihet
turen skal vi, som dere kan- er kjøpt med ungt blod - og
skje vet, også til Krasnoje aldri å la historien hvile i
hvor vi skal bekranse min- fred før den er blitt sannfer-
nestøtten over de falne der. dig.

Det er vårt håp at hele vår Vi farere i østerled ønsker
nasjon en gang fordomsfritt dere i Folk og Land og
vil kunne ære alle våre fal- leserne en fortsatt god som-
ne, uavhengig av politisk til- mer, og ser frem til å møtes
hørighet. Det er en trøst å ved nærmeste anledning.
vite at vi i dag kan hilse de
falne med det faktum at

Hilsen oss